

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานโยบายบูรณาการในการจัดการป่าชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาป่าชุมชน โลกหินลาด จ.มหาสารคาม เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของการจัดการป่าชุมชนที่นำเอาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานเข้ากับความรู้สมัยใหม่ จนนำไปสู่การสร้างความร่วมมือ การยอมรับจากภายนอก รวมถึงผลการจัดการป่าทำให้สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งพึ่งพิงทั้งด้านอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการวิจัยในครั้งนี้ ได้นำหลักของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มาใช้ในการศึกษาเป็นหลัก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นศึกษาปรากฏการณ์ของการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ในการจัดการป่าชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

พื้นที่ในการวิจัย

ความสำคัญของพื้นที่ในการศึกษา คือ การเลือกพื้นที่ซึ่งสามารถสะท้อนปัญหาของการศึกษาได้อย่างเหมาะสม และสามารถตอบปัญหาการวิจัยที่ต้องการได้ โดยการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย จะเลือกศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) โดยคัดเลือกป่าชุมชน โลกหินลาด ซึ่งเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ ป่าชุมชน และใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน จนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว และเป็นพื้นที่ที่ครอบคลุม 2 อำเภอ 5 ตำบล และ 20 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

หน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน โลกหินลาด ซึ่งมีตัวแทนจากพื้นที่ 2 อำเภอ 5 ตำบล 20 หมู่บ้าน

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) ดังนี้

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในชุมชนซึ่งเป็นผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. และที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำทางพิธีกรรม เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และรูปแบบการจัดการป่าของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน โลกหินลาด ได้แก่ คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าโลกหินลาด สมาชิกกลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และรูปแบบการจัดการป่า รูปแบบการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ เจาะใจของการบูรณาการภูมิปัญญา และปัญหาอุปสรรคในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรูสมัยใหม่

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นหน่วยงานภายนอก ได้แก่ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ องค์กรบริหารส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ในการจัดการป่าโดยรัฐ นโยบายการจัดการป่า กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และการสนับสนุนจากภายนอกที่มีต่อกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน โลกหินลาด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ตัวผู้วิจัยถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพราะว่าวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ หรือความหมาย ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าพฤติกรรมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ของบุคคลนั้น ถูกกำหนดโดยความเชื่อ หรือการให้ความหมายต่อเรื่องนั้นๆ ซึ่งยากที่จะวัดในทางปริมาณ การได้มาซึ่งข้อมูลต้องอาศัยความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีโดยผู้วิจัยต้องเข้าไปคลุกคลี กับข้อมูลด้วยตนเอง รวมทั้งต้องมีทักษะการสัมภาษณ์ การสังเกต การเขียนบันทึก เหล่านี้จะช่วยให้เข้าถึงระบบคิดที่เป็นจริงของบุคคลได้อย่างลึกซึ้ง

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัย จะใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง ซึ่งแบ่งเป็น 3 ชุด ดังนี้

1.1) แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 1 ใช้สำหรับสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. และที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำทางพิธีกรรม เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทตำบล

1.2) แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 2 ใช้สำหรับสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนโลกหินลาด ได้แก่ คณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิก เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบ กลไก ปัญหาอุปสรรคในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

1.3) แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 3 ใช้สำหรับสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นหน่วยงานภายนอก ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ เพื่อให้ได้เกี่ยวกับความรู้ในการจัดการจัดการป่า โดยเฉพาะความรู้ที่มาจากภายนอก หรือความรู้สมัยใหม่ นโยบายรัฐ และการสนับสนุนจากภายนอกต่อกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนโลกหินลาด

2) แบบสังเกต ที่ผู้วิจัยทำขึ้น เพื่อใช้สำหรับสังเกตกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ รวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศึกษา

3) เครื่องบันทึกเสียงและเครื่องบันทึกภาพ เพื่อใช้สำหรับบันทึกเสียงการสนทนา การสัมภาษณ์ และบันทึกภาพกิจกรรม เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้

4) แบบจดบันทึก โดยผู้วิจัยจะเตรียมไปสำหรับการจดบันทึกภาคสนาม(field note) โดยผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกสิ่งที่สังเกตเห็น คำให้สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ในช่วงแรกจะทำการจดบันทึกอย่างย่อก่อน แล้วจึงนำมาขยายความทันทีหลังการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนักวิจัย และผู้ช่วยนักวิจัย ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นหลัก เพื่อให้ได้ข้อมูลตามแนวทางการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในสองระดับดังนี้

ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยจึงใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายรูปแบบ คือ

1) การวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยรวบรวมเอกสารทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารมือสอง ได้แก่ เอกสารราชการ กฎหมาย รายงาน ข่าวหนังสือพิมพ์ วิทยุทัศน์ บทความ บันทึก ข้อเขียน บทสัมภาษณ์ แดงการณ์ ฯลฯ จากหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชนในท้องถิ่น องค์กรประชาชน ฯลฯ

2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(Informal and indebt interview) เลือกสัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มผู้มบทบาทสำคัญต่อประเด็นการศึกษา และสามารถสะท้อนแนวความคิดของกลุ่มหรือเครือข่ายได้ ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐ ตัวแทนชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะกลุ่มผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. ผู้นำทางพิธีกรรม และกลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มนักวิชาการ รวมถึงสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่ม/องค์กรเครือข่าย

- 3) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อระดมความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในประเด็นที่ศึกษา เช่น รูปแบบ แนวทาง เงื่อนไขที่นำมาสู่การบูรณาการภูมิปัญญาในการจัดการป่าชุมชน โลกหินลาด
- 4) การสนทนากลุ่ม (Group Discussion) ผู้วิจัยจะทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มสมาชิก กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มนักวิชาการเพื่อให้ข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการ ในกรณีที่ต้องการข้อมูลหรือรายละเอียดเพิ่มเติม
- 5) เข้าร่วมกิจกรรมและสังเกตการณ์ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่ม/องค์กรเครือข่ายที่เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ เช่น กิจกรรมการปลูกป่าประจำปี
- 6) การบันทึกเสียงคำสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะใช้วิธีการบันทึกเสียงเพื่อเป็นการช่วยความจำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนเสมอ เมื่อได้รับอนุญาตจึงจะทำการบันทึก
- 7) การบันทึกภาพ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการถ่ายภาพเพื่อนำมาสะท้อน/เตือนความจำเพื่อให้ผู้วิจัยสามารถระลึกถึงบริบท/บรรยากาศที่เกิดขึ้น โดยการสังเกต และระหว่างการสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่ม หากจะมีการนำภาพถ่ายต่างๆ ไปใช้ในการอื่นอันหรือใดๆก็ตาม ผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ที่อยู่ในภาพก่อนเสมอ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเชิงคุณภาพนั้นมีเป้าหมายเพื่อจัดระบบของข้อมูล เป็นกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยง หาข้อสรุปตีความหมายเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งในมุมมองของคนในที่สามารถตรวจสอบได้และเชื่อถือได้ (Denzin & Lincoln, 2000)

ในการศึกษาครั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้การพรรณนาวิเคราะห์เนื้อหาจากการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ โดยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล